
"Die Welt der mittelalterlichen Klöster, Geschichte und Lebensformen", Gert Melville, München 2012 : [recenzja]

Hereditas Monasteriorum 4, 423-424

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Gert MELVILLE, *Die Welt der mittelalterlichen Klöster, Geschichte und Lebensformen*, München: C. H. Beck Verlag, 2012, ss. 415, 22 il., 1 mapa

Stale rosnąca liczba opracowań poświęconych różnym aspektom życia klasztorowego w średniowieczu sprawia, że każda kolejna próba syntezy staje się coraz trudniejsza. Wymaga nie tylko uwzględnienia dawniejszej tradycji historiograficznej, ale również śledzenia nowych prac, których setki powstają każdego roku. W tym kontekście podjęty i zrealizowany przez Gerta Melville'a zamiar przedstawienia 1200 lat (od około 250 do około 1450 r.) dziejów i rozwoju różnych form życia zakonnego w Europie na niewiele ponad 300 stronach musi budzić zaniepokojenie.

Gert Melville jest profesorem historii średniowiecznej na Uniwersytecie Technicznym w Dreźnie (TUD), założycielem i dyrektorem FOVOG (Forschungstelle für Vergleichende Ordensgeschichte) oraz serii wydawniczej *Vita regularis. Ordnungen und Deutungen religiösen Lebens im Mittelalter* (ukazało się ponad 60 tomów), jednym z kierowników realizowanego w Niemczech projektu badawczego „Klöster im Hochmittelalter”.

Książka składa się z 17 rozdziałów prezentujących, zasadniczo w porządku chronologicznym, dzieje życia zakonnego od starożytności (połowa III w.) do końca średniowiecza (połowa XV w.). Większość z nich przedstawia zagadnienie w porządku chronologicznym (rozdziały I–VII, IX–XIV), jeden zaś poświęcono syntetycznemu podsumowaniu wcześniejszego wykładu (XVI). Pozostałe dotyczą wybranych problemów: *Różnorodności i konkurencji* (VIII), *Reformatorów i reform w pełnym średniowieczu* (XV), *Podstawowych struktur w „Vita religiosa” w średniowieczu* (XVII). Aparat krytyczny to ponad 900 przypisów (s. 328–365), odsyłających do podstawowej, nowszej literatury przedmiotu i szczegółowych studiów analitycznych; bibliografia (s. 367–403) liczy około 630 pozycji, głównie niemiecko-, francusko- i włoskojęzycznych.

W zakresie terytorialnym autor skupił się na Europie pokarolińskiej (ziemie dzisiejszych: Francji, zachodnich Niemiec i północnych Włoch). Obszar Półwyspu Iberyjskiego pojawia się tylko w kontekście rekonkwisty i roli zakonów rycerskich, a Wyspy Brytyjskie – w kontekście działalności mnichów irlandzkich. Praktycznie nie uwzględnia ziem Europy Środkowej (wspomniał tylko Węgry jako miejsce powstania zakonu paulinów) i Północnej (wspomniał tylko Szwecję w związku z działalnością św. Brygidy).

Wykład prezentujący świat średniowiecznych zakonów z perspektywy ukazującej ich centra ideowe i organizacyjne autor przeprowadził bardzo konsekwentnie, jedynie w kilku miejscach robiąc odstępstwo na rzecz bliższego omówienia życia zakonnego na terenie Rzeszy, jak ma to miejsce w wypadku przywołania podziałów dokonanych w ramach prowincji franciszkanów w Rzeszy w XIII w. (s. 181). Skupiając uwagę na ukazaniu form życia zakonnego, autor podkreślił ich ciągłe przemiany, tworzenie nowych struktur – nie tyle zastępujących, ile uzupełniających z czasem te dawniejsze – oraz stałą tendencję do uszczegółowienia i instytucjonalizacji, widoczną szczególnie wyraźnie w późnym średniowieczu. Oparł się w tym zakresie przede wszystkim na źródłach normatywnych wytworzonych przez poszczególne wspólnoty, jednak ze świadomością, że nie oddają one w pełni całej złożoności rzeczywistych sposobów realizacji życia klasztorowego. Podkreślił też wzrastający stopniowo wpływ papieżstwa na życie zakonne, przejawiający się nie tylko w zatwierdzaniu nowych wspólnot, ale nawet w inicjowaniu ich przekształceń instytucjonalnych (np. w wypadku przekształceń wspólnot eremickich i powołaniu augustianów-eremitów jako zakonu mendykanckiego).

Szczególnie ciekawe są przemyślenia autora zawarte w rozdziale XVII (s. 271–317), w dużej części oparte na własnych badaniach dotyczących roli regulacji prawnych w życiu zakonnym (ważne refleksje nad różnorodnością regulacji prawnych konstytuujących poszczególne wspólnoty, takich jak reguła, zwyczajniki – *consuetudines* – czy statuty).

Książkę uzupełniają: tablice synchronizujące dzieje życia zakonnego z wydarzeniami historii powszechnej, mapa prezentująca główne ośrodki życia zakonnego w średniowieczu, indeks postaci historycznych oraz wykaz omówionych zakonów i wspólnot zakonnych (s. 404–415), a także liczne, dobrze dobrane ilustracje, które nie tylko uatrakcyjniają formę graficzną książki, ale też dobrze korespondują z treścią wykładu.

Nowa synteza dziejów średniowiecznego życia zakonnego autorstwa G. Melville'a, choć z założenia bardzo skrótowa i adresowana do szerokiego czytelnika, będzie z pewnością pomocna także dla badaczy, a perspektywa, z jakiej autor ukazuje ramy funkcjonowania życia zakonnego w średniowieczu, zachęca do refleksji nad rolą zakonów w Kościele oraz w procesie rozszerzania się i ewolucji Europy łacińskiej.

Rafał KUBICKI
Instytut Historii
Uniwersytet Gdański

Jörg VOIGT, *Beginen im Spätmittelalter. Frauenfrömmigkeit in Thüringen und im Reich* (Veröffentlichungen der Historischen Kommission für Thüringen, Kleine Reihe, 32), Köln-Weimar-Wien: Böhlau Verlag, 2012, ss. 521

Książka Jörga Voigta stanowi rozszerzoną wersję jego rozprawy doktorskiej, obronionej w 2009 r. na uniwersytecie w Jenie. Autor rozwinął niektóre wątki oraz uzupełnił całość o literaturę przedmiotu opublikowaną do końca 2010 r. Za cel pracy uznał ukazanie okoliczności powstania i funkcjonowania w XIII i XIV w. wspólnot beginek na ziemiach Rzeszy, a szczególnie na obszarze dzisiejszej Turynii.

Praca składa się z dwóch zasadniczych rozdziałów, prezentujących w układzie chronologiczno-rzeczowym dzieje wspólnot beginek w XIII (rozdział I, s. 17–170) i XIV w. (rozdział II, s. 171–426). Rozdział III to krótki zarys dziejów beginek w XV w. (s. 427–434). Zakończenie (s. 435–448) zawiera omówienie najważniejszych wyników rozprawy. Całość uzupełniają: wykaz skrótów (s. 449–452), bibliografia (s. 453–510) oraz indeks geograficzno-osobowy (s. 511–521).

Każdy z dwóch obszernych rozdziałów podzielony został na trzy podrozdziały, oznaczone jako A, B, C. W celu ułatwienia orientacji w wielkiej różnorodności zagadnień szczegółowych, jakie autor omawia w obu rozdziałach, przytoczmy w tym miejscu ich tytuły i przedstawmy pokrótce zawartość. W rozdziale I, zatytułowanym „*Mulieres religiosae*” w pierwszej połowie XIII w., w podrozdziale A, *Biskupstwo Liège*, autor omawia pierwsze wspólnoty religijne kobiet na obszarze diecezji Liège (obecnie wschodnia część Belgii, wówczas należąca do arcybiskupstwa w Kolonii), działalność Jakuba z Vitry i zezwolenie papieskie na działalność wspólnot kobiet w diecezji Liège, a także we Francji i Rzeszy. Podrozdział B, *Rozwój i integracja „mulieres religiosae” w Niemczech*, dotyczy okoliczności powstania zakonu magdalenek i wspólnot beginek w Niemczech, ich wzajemnych